

ישיבת הקיבוץ הדתי – עין צורים

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בס"ד, כ"ח אב, תשפ"ג

נרצע

א. הפרשה בתורה

- עיינו בפרשיות עבד עברי בתורה:
  - השוו בין לשון הפרשיות בשמות ובדברים.
  - מתוך הפסוקים עצמם – מה פשר התופעה?
- עיינו בפרשני התורה על הפסוקים הנ"ל:
  - אילו שאלות עומדות על סדר יומם?
  - כיצד הם מסבירים את הבחירה ברציעה בדלת?
  - פרשנותם למונח "ועבדו לעולם".
  - מהו יחסם לתופעת עבד נרצע?
- היו מודעים לדיני נרצע בחוקי חמורבי שם נקבע שעבד בורח קוצצים את אזנו. מה משמעות השוואת חוק זה לחוק התורה ביחס לנרצע?

ב. מדרשי הלכה

- עיינו במדרשי ההלכה לפסוקים אלו (מצורף).
- במהלך הלימוד תנו את הדעת:
  - לנושאים הנדונים במדרשים.
  - לדרכי המדרש והיחס בין המדרשים. האם הם דנים באותם נושאים? האם דורשים בדרכי מדרש שונות?

ג. סוגיות התלמודים

- לימדו את סוגית הבבלי כא: - כב.:
  - עמדו על מבנה הסוגיה.
  - שימו לב להשוואה שערך רש"י בין הברייתות בסוגיה ובין מדרשי ההלכה.
  - מה משמעות הבאת יחידה על אשת יפת תואר בתוך סוגיית נרצע?
- עיינו בסוגיות הירושלמי על נרצע, במה' מנחם כ"ץ, הלכה ב' מסוגיה 18 עד סוגיה 24, שו' 238-290. בחלק א' של העבודה יש דיון רחב בסוגיה 20.

ד. רמב"ם

רמב"ם הלכות עבדים פ"ג הל' ו-יג. יש דיון רחב על נרצע במשנה למלך על אתר.

ישיבת הקיבוץ הדתי - עין צורים

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בס"ד, כ"ח אב, תשפ"ג

מכילתא דר"י

ואם אמור יאמר העבד.

מגיד שאינו נרצע עד שיאמר וישנה.

- 5
אהבתי את אדוני.
אין לי אלא בזמן שיש לו אשה ובנים ולרבו אשה ובנים,
אין לרבו אשה ובנים מנין,
ת"ל + דברים טו טז + והיה כי יאמר אליך וגו'.
מכאן אמרו, לעולם אינו נרצע, אלא אם כן יש לו אשה ובנים ולרבו אשה ובנים.
- 10
אהבתי את אדוני וגו'.
הוא אוהב את רבו ורבו אוהבו, שנתברכו נכסים על ידו, לכך נאמר והיה כי יאמר אליך וגו' - כי טוב לו עמך,
שתהא טובתו שוה לך;
מכאן אמרו לא ישנה רבו עליו מאכלו ומשקהו והסבו משלו, לכך נאמר כי טוב לו עמך. -
- 15
ד"א כי טוב לו עמך, אם היה חגר או סומא אינו נרצע.
- 20
והגישו אדוניו אל האלהים.
אצל הדיינין, שימלך במוכריו;
רבי אומר בנמכר בבית דין על גנבתו הכתוב מדבר, אבל כאן אינו נרצע אלא בינו לבין עצמו.
- 25
והגישו אל הדלת או אל המזוזה וגו'.
מקיש דלת למזוזה, מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד.
אתה אומר לכך בא, או ירצענו במזוזה,
והדין נותן, מה הדלת שאינו כשר למצוה כשר לרציעה, מזוזה שהיא כשרה למצוה, אינו דין שתכשר לרציעה,
ת"ל + שם שם / דברים טו / יז + ונתת באזנו ובדלת, בדלת אתה נותן, אבל אי אתה נותן במזוזה;
או יעבור באזנו ובדלת,
ת"ל ורצע אדוניו את אזנו במרצע, באזנו אתה מעביר ואי אתה מעביר בדלת;
הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון, הקיש דלת למזוזה, מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד.
- 30
ורצע אדוניו את אזנו.
למה נאמר,
לפי שמצינו בכל מקום ששלוחו של אדם כמותו, אבל כאן הוא ולא שלוחו. -
- 35
אזנו.
בשל ימין הכתוב מדבר;
אתה אומר בשל ימין הכתוב מדבר, או אינו אלא בשל שמאל;
הרי אתה דן, נאמר כאן אזנו ונאמר להלן אזנו, מה להלן בימין אף כאן בימין. -
- 40
אזנו,
מן המלת, דברי רבי יהודה,
רבי מאיר אומר אף מן הסחוס;
שהיה ר' מאיר אומר, אין כהן נרצע, והן אומרים נרצע, אין כהן נמכר, והן אומרים נמכר. -
- 45
ומה ראתה אוזן שתרצע מכל איברי,
היה רבן יוחנן בן זכאי אומרה כמין חומר: אזן ששמעה לא תגנוב, והלך וגנוב, היא תרצע מכל אבריו. -
- 50
במרצע,
בכל דבר;
התורה אמרה ורצע אדוניו את אזנו במרצע והלכה אמרה בכל דבר;
רבי אומר, אומר אני במין מתכת בלבד. -
ועברו לעולם,

ישיבת הקיבוץ הדתי - עין צורים

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בס"ד, כ"ח אב, תשפ"ג

- עד היובל ;
שהיה בדיון, ומה אם הכסף שיפה כחו וקונה הכל, אינו קונה אלא שש, רציעה שאינה קונה אלא עבדים, אינו דין
55 שלא תקנה אלא שש, הא מה ת"ל ועבדו לעולם, עד היובל ;
או ועבדו לעולם כמשמעו,
ת"ל + ויקרא כה י + ושבתם איש אל אחוזתו. -
רבי אר', בא וראה שאין העולם אלא חמשים שנה, שנא' ועבדו לעולם + שם שם מ + עד היובל ;
הא כיצד, הגיע היובל יצא, מת האדון יצא. -
- 60 ועבדו,
אותו הוא עובד, ואינו עובד הבן ;
שהיה בדיון, מה אם העובד שש שמיעט הכתוב יציאתו, הרי הוא עובדו ועובד הבן, נרצע שריבה הכתוב יציאתו,
אינו דין שיהא עובדו ועובד הבן,
65 ת"ל ועבדו, אותו הוא עובד ואינו עובד הבן ;
מכאן אמרו, עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת, נרצע והעבריה לא את הבן ולא את הבת.
- מכילתא דרשב"י
(ה) ואם אמר יאמר
עד שיאמר וישנה וישלש.
- 70 העבד
ולא אמה
מכלל שנ' ואף לאמתך תעשה כן (דב' טו יז) להעניק,
יכול אף לרציעה
75 ת"ל העבד ולא אמה.
ד"א העבד עד שיאמר כשהוא עבד.
יכול אם אמר בתוך שש יהא נרצע
ת"ל לא אצא חפשי עד שיאמר בשעת יציאתו, הא אם אמר בתוך שש אינו נרצע, שנא' אם [אמן] יאמר העבד,
עד שיאמר [כשהוא] עבד.
- 80 אהבתי את אדוני] את אשתי ואת בני
אמן] ר' [ש]מעון אם לא [ו]מה עלתה על לבי [ש]אם אינו אוהב היאך נרצע
מיכן אתה אומ' היה הוא אוהב את רבו ורבו אינו אוהבו והיה הוא אוהב על רבו והוא אין אוהב את רבו הרי זה
אין נרצע שנא' כי אהבך (דב' טו טז)
85 לו אשה ובנים ולרבו אין אשה ובנים הרי זה אין נרצע שנא' כי אהבך ואת ביתך (שם)
לרבו אשה ובנים ולו אין אשה ובנים הרי זה אין נרצה שנא' אהבתי את אדוני וגומ'.
ר' אלעזר בן עזריה אומ' חלה אצל רבו <א> שחלה רבו אצלו הרי זה אין נרצע שנא' כי טוב לו עמך (שם). סל'
פסו'
- 90 (ו) והגישו אדוניו אל האלהים
מוליכו אצל שלשה ואומ' דבריו לפניהם.
- והגישו אל הדלת או אל המזוזה
יכול יהא רוצעו במזוזה
דין הוא <ו>מה דלת שאין בה מצות מזוזה יש בה מצות רציעה, מזוזה שיש בה מצות מזוזה אינו דין שתהא בה
95 מצות רציעה
ת"ל ונתתה באזנו ובדלת - ולא במזוזה.
יכול בדלת העומד או בדלת העקור
ת"ל או אל המזוזה - מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד.
אין לי אלא דלת שיש בה מזוזה, דלת שאין בה מזוזה מנין ?
100 ת"ל והגישו אל הדלת או אל המזוזה ראשונה מה הדלת שאין בה מזוזה.

ורצע [אדוניו

- 105 ריבה, אין] ריבוי אחר ריבוי בתורה אלא למעט. אדוניו ולא [בניו אדוניו ולא עבדו] אדוניו ולא שלוחו
את אדנו
נאמ' כן אדנו ונאמר [להלן אדנו (ויק' יד יד) מה אדנו האמ'] להלן ימנית בגבוה שבאדון אף אדנו האמ' [כן
ימנית בגבוה שבאדון]
ר' אלעזר אומ' יודן היה אומ' במילת היה [רוצעו שמה כהן ונמצא פו]סלו מן העבודה ואני אומ' <אין> כהן
נרצע 110
- [מרצע
אין לי אלא מרצע מניין לר]בות את המחט והמכטף ואת [הסיל ואת הסירה
ת"ל ולקחת (דב' טו יז) דברי ר' יוסה] ביר' יהודה
ר' אומ' מרצע מה מרצע [מיוחד מן המתכת אף אין לי אלא מן] המתכת. 115
- ועבדו לעולם
יכול [אף את הבן
ת"ל ועבדו] ולא [לבנו
שהיה בדין מה כסף שאין קו]נה יתר ע[ל ש] הרי הוא קונה לבן רצניעה שהיא קונה יתר על ש[ש] אינו דין
שתהא קונה לבן
ת"ל והיה [לך (שם) ולא לבן
קל וחומר לר]צניעה שלא תהא קונה יתר על שש
מה כסף שהוא קונה לבן אינו קונה יתר על שש רצניעה <ש> אין קונה לבן אינו דין שלא תהא קונה יתר על שש
ת"ל ועבדו לעולם 125
יכול (לעולם) לא תהא רצניעה יוצא ביובל
דין הוא ומה כסף שהוא קונה לבן הרי הוא יוצא ביובל רצניעה שאין קונה לבן אינו דין שתהא יוצא ביובל
לא אם אמרת כסף שאין קונה יתר על שש תאמר ברצניעה שהיא קונה יתר על שש
ת"ל ושבתם איש אל אחוזתו וגומ' (ויק' כה י) זה הנרצע לפני היובל שהיובל מוציא
130
- עבד (ל)עולם (דב' טו יז)
כל ימי עולמו של רוצע אפילו נמכר שלשים שנה וארבעים שנה לפני היובל
מנין ליתן את האמור כאן להלן ואת האמ' להלן כאן
ת"ל עולם עולם לגזירה שוה סל' פסו'
135
- ספרי דברים (הקטעים בפונט דוד אינם בכל עדי הנוסח וייתכן שהם ממכילתא דבי ר"י לדברים)
(טז) והיה כי יאמר אליך לא אצא מעמך,
יכול פעם אחת
תלמוד לומר + שמות כא ה+ ואם אמור יאמר העבד עד שיאמר וישנה,
אם אמר בתוך שש ולא אמר בסוף שש הרי זה אין נרצע שנאמר + שם / שמות כא ה+ לא אצא חפשי עד שיאמר
בשעת יציאה, 140
אמר בסוף שש ולא אמר בתוך שש הרי זה אין נרצע שנאמר ואם אמור יאמר העבד עד שיאמר בשעה שהוא
עבד.
- כי אהבך,
מכלל שנאמר + שם / שמות כא ה+ אהבתי את אדוני [איני יודע שאוהב את רבו
אלא] מיכן אתה אומר היה הוא אוהב את רבו ורבו אין אוהבו היה הוא אוהב על רבו והוא אין אוהב את רבו הרי
זה אין נרצע שנאמר כי אהבך, לו אשה ובנים ולרבו אין אשה ובנים אין נרצע שנאמר כי אהבך ואת ביתך.
145
- כי טוב לו עמך,
הא אם חלה הוא או רבו הרי זה אין נרצע סליק פסקא 150
- (יז) ולקחת את המרצע,
מנין לרבות את הקוץ ואת הזכוכית ואת הקרומית של קנה שנאמר ולקחת דברי רבי יוסי ברבי יהודה
רבי אומר מרצע מה מרצע המיוחד מן המתכת אף אין לי אלא מן המתכת.

ישיבת הקיבוץ הדתי – עין צורים

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בס"ד, כ"ח אב, תשפ"ג

- 155 מיכן היה רבי ישמעאל אומר בשלשה מקומות הלכה עוקפת המקרא התורה אמרה +ויקרא יז יג+ ושפך את דמו וכסהו בעפר והלכה אמרה בכל דבר שמגדיל צמחים, התורה אמרה +דברים כד א+ וכתב לה ספר כריתות והלכה אמרה בכל דבר שהוא בתלוש, התורה אמרה במרצע והלכה אמרה בכל דבר. רבי אומר בדלת או במזוזה מעומד.
- 160 מרצע, זה מרצע גדול.
ולקחת את המרצע,
שומע אני בינו לבין עצמו
165 תלמוד לומר +שמות כא ו+ והגישו אדניו אל האלהים אצל הדינים שימסור במוכרים.
במרצע,
בכל דבר שהוא רושם.
- 170 אמר רבי אלעזר והלא יודן ברבי היה דורש שאין רוצעים אלא במילת וחכמים אומרים אין כהן נרצע שמא נעשה בעל מום אם במילת הוא נרצע היאך נעשה בעל מום אלא מלמד שאין רוצעים אלא בגבוה שבאוזן. רבי מאיר אומר אף מן הסחוס שהיה רבי מאיר אומר אין כהן נרצע.
- 175 אזנו,
נאמר כאן אזנו ונאמר להלן +ויקרא יד יד+ אזנו מה אזנו האמור להלן ימנית אף אזנו האמור כאן ימנית, בגבוה שבאוזן.
- 180 באזנו ובדלת,
יכול בצד אזנו
תלמוד לומר באזנו ובדלת מגיד שנותן באוזן עד שמגיע לדלת.
- 185 והיה לך עבד עולם,
כל ימי עולמו של אדון אפילו נמכר שלשים שנה וארבעים שנה לפני היובל
מיכן אתה אומר עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת נרצע לא את הבן ולא את הבת.
מנין ליתן את האמור כאן להלן ואת האמור להלן כאן
תלמוד לומר +שמות כא ו+ עולם עולם לגזירה שוה.
- 190 ואף לאמתך תעשה כן, להעניק
יכול אף לרציעה
תלמוד לומר +שם /שמות/ כא ה+ ואם אמור יאמר העבד ולא האמה
סליק פיסקא
- 195 קידושין כב ע"א וטיקן 111
- תנו רבנן
אם אמור יאמר עד שיאמר וישנה
[העבד עד שיאמר כשהוא עבד]
200 אמר בתחילת שש ולא אמ' בסוף שש אינו נרצע שנ' לא אצא חפשי [עד שיאמר בשעת יציאה
אמ' בסוף שש ולא אמ' בתחילת שש אינו נרצע שנ' העבד עד שיאמר כשהוא עבד]
[א' מר א' בתחילת שש ולא א' ? בסוף שש אינו נרצע שנ' לא אצא חפשי]
מאי אריא לא אצא חפשי תיפוק לי דבעינא אהבתי את אדוני ואת אשתי וליכא
ותו א' בסוף שש ולא אמ' בתחילת שש אינו ? נרצע שנ' אם אמור יאמר העבד אהבתי וגו' אטו סוף שש לא
עבד הוא
205 [א' רבה (ל ק ן)] בתחילת פרוטה אחרונה בסוף פרוטה אחרונה

ישיבת הקיבוץ הדתי - עין צורים

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בס"ד, כ"ח אב, תשפ"ג

[עד שיאמר וישנה כשהוא עבד אמ' בתחילת שש ולא אמ' בסוף שש אינו נרצע שנ' אם אמר יאמר העבד אמר בסוף שש ולא אמ' בתחיל' שש אינו נרצע שנ' לא אצא חפשי וזה כבר יצא]

210

קידושין כב ע"א אוקספורד (367) OPP. 248

תנו רבנן

ואם אמר יאמר עד שיאמר וישנה

אמ' בתחלת שש ולא אמ' בסוף שש אינו נרצע שנ' לא אצא חפשי עד שיאמר בשע' יציאה

215

א' בסוף שש ולא א' בתחיל' שש אינו נרצע שנ' העבד עד שיאמר כשהוא עבד

אמ' מר בתחלת שש ולא א' בתחלת שש אי' נרצע שנ' לא אצא חפשי

מאי אריא מלא אצא תיפוק ליה דבעינא אהבתי את אדני את אש' ואת בני וליכא

ותו א' בסוף שש ולא א' בתחלת שש אי' נרצע שנ' העבד אטו כל סוף שש לאו עבד הוא

220

א' רבה בתחלת פרוטה אחרנ' בסוף פרוטה אחרנה

קידושין כב ע"א מינכן 95

ת"ר

225

אם אמר יאמר עד שיאמר וישנה

א' בתחיל' שש ולא בסוף שש אינו נרצע שנ' לא אצא חפשי עד שיאמר בשע' יציא'

ת"ר אם אמר יאמר עד שיאמר וישנ'

העבד עד שיאמר כשהו' עבד

א' בתחיל' שש ולא א' בסוף שש אינו נרצע שנ' (אם) אמר יאמר העבד

230

אמ' (בסוף) [תחלת] שש ולא אמ' (בתחיל') [סוף] שש אינו נרצע שנ' לא אצא חפשי

[[א' בסוף שש ולא אמ' בתחיל' שש אינו נרצע שנ' אם אמר יאמר העבד עד שיאמר כשהו' עבד

א' מר א' בתחיל' שש ולא א' בסוף שש אינו נרצע שנ' לא אצא חפשי

מאי איריא מלא אצא תיפוק לי דבעינ' אהבתי את אשתי ואת בני

ותו א' בסוף שש אינו נרצע שנ' אם אמר יאמר העבד עד שיאמר כשהו' עבד

235

אטו סוף שש לאו עבד הוא

א' רבא בתחיל' פרוט' אחרונ' בסוף פרוט' אחרונה

קידושין כב ע"א דפוס ספרדי

240

תנו רבנן

ואם אמר יאמר העבד עד שיאמר וישנה

העבד עד שיאמר כשהוא עבד

אמ' בתחלת שש ולא אמר כסיף שש אינו נרצע שנא' לא אצא חפשי

245

[...] אמר בסוף שש ולא אמר בתחלת שש אינו נרצע שנאמר ואם אמרו יאמר העבד [עד שי..ר כשהו' ..ע.]

אמר מר אמר בתחלת שש ולא אמר בסוף שש אינו נרצע שנאמר לא אצא חפשי

מאי איריא מן לא אצא חפשי תיפוק לי דבעינא אהבתי את אשתי ואת בני והא ליכא

ותו אמר בסוף שש ולא אמר בתחלת שש אינו נרצע שנא' ואם אמור יאמר העבד אטו סוף שש לאו עבד הוא

250

אמר רבא לא קשיא כאן בתחלת פרוטה אחרונה כאן בסוף פרוטה אחרונה